

Синиша Грумић, МА*

Апстракт: Безбједност је, како данас, тако и кроз цијелу историју, међу основним мотивима дјелатности друштва и самог човјека. Чињеница је да она представља основу људских потреба и гаранцију опстанка, благостања, економске стабилности и слободног живота. Темпо промјена у животној средини и пораст потражње за природним ресурсима стварају нове изазове за индивидуалну и цјелокупну људску безбједност. Према еколошким критеријумима висок квалитет животне средине значи од човјека неоштећену и недеградирану природу, као и живот у складу и равнотежи са окружењем, а то се односи не само на људску него и на све остале популације живих бића. Еколошка безбједност може бити нарушена људским дјеловањем усљед: незнања, инцидента, лошег управљања, лошег пројектовања, због узрока који се налазе унутар или изван државних граница. Еколошка безбједност може се дефинисати и на начин да је то термин који повезује услове животне средине са условима укупне безбједности. Еколошка проблематика је широка и комплексна област која има импликације на безбједност. Еколошки деликти представљају негативну динамичну појаву у виду активности једног или више лица у одређеном периоду и простору. Наиме, носилац угрожавања безбједности је субјекат који својом радњом или пропуштањем радње реализује угрожавајућу појаву.

Кључне ријечи: безбједност, животна средина, еколошка безбједност, еколошки деликти, Република Српска

УВОД

Савремено животно окружење је свакако сасвим другачије од животног окружења прије неколико деценија, и то не само у погледу природног него и друштвеног окружења. Еколошка безбједност представља термин који се користи за проблеме који повезују стање животне средине са интересима безбједности. Наиме, еколошка

* Центар јавне безбједности Бањалука, ПС Прњавор – МУП РС; email: sinisagrunic@gmail.com.

безбједност подразумева разматрање оних проблема који се огледају у недовољној количини природних ресурса, деградацији животне средине, смањењу биолошке разноврсности и низ других еколошких проблема који могу довести до негативних друштвених посљедица у виду разних стресних ситуација. При томе треба имати у виду да савремене појаве угрожавања безбједности одликују бројне карактеристике, као што су: противправност, неморалност, мултикаузалност, мултиманифестност, динамичност, непредвидивост, деструктивност, сложеност и недовољна истраженост.

Заштита животне средине обухвата низ законом одређених, различитих али међусобно узајамно повезаних вриједности које у свом тоталитету представљају услове за здрав, сигуран и дјелотворан живот и рад садашњих, али и будућих генерација. Тако, под заштитом животне средине треба подразумевати чување природе и природних богатстава, чистоће ваздуха, воде и земљишта, чување флоре и фауне као и урбаних вриједности, те заштиту од загађења свих врста јонизујућег зрачења, штетне буке, вибрација и слично.

У литератури се еколошки деликти представљају као укупност људских понашања којима се повређују или угрожавају друштвене вриједности које одређују услове за чување, унапређење животне и радне средине. Они су само врста или дио укупне делинквенције са којом се у одређеном периоду суочава једна друштвена заједница, односно човјечанство у цјелини. То се деликтно понашање разликује од других врста деликата управо по објекту заштите (скупу друштвених вриједности које се повређују или угрожавају овако предузетим дјелатностима, што у овом случају представља човјекова здрава животна средина, с једне стране, односно право човјека – као једно од основних људских права на здраве услове живота, с друге стране).

ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ЕКОЛОШКИХ ДЕЛИКАТА

Безбједност је, како данас, тако и кроз цијелу историју, међу основним мотивима дјелатности друштва и самог човјека. Чињеница је да она представља основу људских потреба и гаранцију опстанка, благостања, економске стабилности и слободног живота. Темпо промјена у животној средини и пораст потражње за природним ресурсима стварају нове изазове за индивидуалну и цјелокупну људску безбједност. Према еколошким критеријумима висок квалитет животне средине значи од човјека неоштећену и недеградирану природу, као и живот у складу и равнотежи са окружењем, а то се односи не само на људску него и на све остале популације живих бића. Еколошка безбједност може бити

нарушена људским дјеловањем усљед: незнања, инцидента, лошег управљања, лошег пројектовања, због узрока који се налазе унутар или изван државних граница. Еколошка безбједност може се дефинисати и на начин да је то термин који повезује услове животне средине са условима укупне безбједности. Еколошка проблематика је широка и комплексна област која има импликације на безбједност

Животну средину можемо дефинисати као скуп природних и вјештачки створених вриједности чији сложени међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот. То је природно-вјештачки „оквир живота“ у коме сва бића (људи, животиње, биљке) живе и дјелују, многоструко повезани узајамним утицајима. У документу Конференције Уједињених нација о човјековој околини одржане у Стокхолму 1972. године, дефинисано је да је „човјек истовремено производ и творац своје околине, која му даје средства за живот у физичком смислу и која му омогућава интелектуални, морални, друштвени и духовни напредак“. Одређена као скуп природних и створених вриједности, чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот људи, животна средина има вишеструк значај за опстанак и одрживи развој савременог друштва, а посебно када су у питању: здравље, исхрана, одијевање, лијечење и добробит људи и животиња, али и привреда и њене гране попут пољопривреде, сточарства, шумарства, ловства, рибарства и туризма.

Историјски посматрано, деликти (лат. *delictum* – *преступ, противзаконито дјело*) су настали паралелно с државом и правом, мада је и прије постанка државе и права било повреда друштвених норми. Они нису значајни за деликтно право, јер до кршења правне норме и извршења деликата долази када се не поступи по заповијести, односно, уколико се поступи супротно забрани садржаној у диспозицији одређене норме (Љуштина 2012: 129). Прекршај диспозиције увијек је услов за примјену санкције. Он се назива деликтом и предвиђен је у претпоставци санкције, која садржи његов опис. Деликт је нужна категорија у праву и тешко је замислити правни поредак у коме се не би вршили деликти (мада је теоријски такав поредак могућ, а да не изгуби карактер правног поретка). Деликти произилазе из саме суштине права, тј. из његове друштвености (иако, разумије се, не једино и увијек из тога).

У модерном праву постоје двије главе врсте деликата: *кривичноправни* и *грађанскоправни*. Први се састоје у оштећењу битних добара и представљају најтеже деликте, а други се састоје у оштећењу мање битних, углавном економских добара. Поред њих, постоје као мање важни дисциплински деликти – мање повреде службених дужности од стране службених лица, и административни деликти који по својој природи представљају кривична дјела, али тако лака да су издвојена у посебну групу деликата, за које санкцију не изриче суд (као за кривичне

и грађанске деликте) него управа, те су и зато санкције благе (Лукић 2001: 353). Заповијести и забране упућене су свим људима, или само онима који се баве одређеним пословима и дјелатностима, да би се њихове активности усмјериле ка постизању друштвене корисности и избјегавању штетности.

Деликтно понашање је друштвено штетно и противправно понашање. Да би се деликт као штетно понашање сузбио, друштво прописује санкције од којих су најтеже казне. Уопштено, деликт је противправна радња, односно дјело које представља повреду правних прописа за које је прописана правна санкција против оног ко је ту повреду учинио. Еколошки деликти представљају значајне социјално-патолошке, криминогене и правне појаве које имају дугу традицију, али се по свом интензитету, учесталости, појавним облицима, обиму и интензитету прузрокованих посљедица посебно истичу на почетку XXI вијека, односно у савременом добу у коме је евидентан изразити техничко-технолошки развој. Дјелатности којима човек повређује, уништава, оштећује, загађује или угрожава животну средину резултат су свјесног пропуштања или непримјењивања правила, техничких упутстава и стандарда у руковању бројним опасним изворима енергије и сировина, односно при руковању или поступању на други начин опасним уређајима чиме се стварају услови за ризик од акцидентата разних врста, обима и димензија, захватајући одређени простор и све што се у њему нађе у зони дејства овако проузроковане опасности. Дакле, деликтно понашање у области заштите животне средине подразумејева свеукупност људских понашања којима се повређују или угрожавају друштвене вриједности које одређују услове за чување, унапређење и заштиту животне и радне средине, и оно се назива еколошким деликтом (Јовашевић 2009: 130).

С обзиром на горе наведено, еколошке деликте треба посматрати у склопу њиховог општег битисања, у зависности од тога да ли се посматрају с правног, политичког, социолошког, криминолошког или неког другог становишта. Законско одређење делинквенције полази од становишта да су делинквенти лица која крше правне норме, а социолошко одређење посматра делинквентно понашање као резултат друштвеног живота уопште. Приликом анализе еколошких деликата битно је одредити њихов друштвени карактер, њихову друштвену условљеност и законитост јављања у датим условима и структурама. Еколошки деликти представљају негативну, динамичну појаву у виду активности једног или више лица у одређеном простору. Активно су условљени одређеним друштвеним односима и инкриминисани законским прописима, чије непоштовање и кршење повлачи одговарајуће санкције. Обухватају све видове активности које су усмјерене ка угрожавању животне средине и као такве инкриминисане у правним актима, кроз разне појавне облике (Љуштина 2012: 129).

ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ЕКОЛОШКИХ ДЕЛИКАТА

Еколошки деликти представљају повреду друштвене дисциплине успостављене одређеним правним поретком (системом правних норми – законом или другим прописима), а законодавство о животној средини је обимно. Може се рећи да постоји велика инфлација еколошких правних норми, јер та област законодавства обухвата сваки облик закона који се бави очувањем, заштитом или обнављањем животне средине. То је законодавство које забрањује или контролише експлоатацију природних ресурса и контролише загађење животне средине. Оно укључује и законодавство које се односи на опасности проистекле из различитих извора, нпр. извора зрачења и слично.

Дакле, законодавство у области животне средине је врло обимно и обухвата слиједеће области: *заштита компонената животне средине* (нпр. квалитета земљишта, воде и ваздуха), *заштита екосистема* (нпр. законодавство о заштити природе), *одрживо коришћење природних ресурса* (нпр. законодавство о пољопривреди, водoprивреди, шумарству, лову, риболову), *процјена утицаја на животну средину, подстицајне мјере* (нпр. закони о порезима), *подстицање технолошке сарадње* (нпр. национално законодавство о увозу и извозу технологије), *уређивање природних ресурса* (нпр. закони о рударству, прикупљање генетских ресурса), *одговорност за штету учињену животној средини* (нпр. Закон о заштити животне средине, Кривични закон), *власништво над природним ресурсима* (нпр. Устав, Закон о заштити животне средине), *процјена ризика и управљање ризиком* (нпр. закони који се односе на биосигурност, хемијску сигурност, индустријске несреће), *управљање отпадом, управљање земљиштем и његово коришћење, хигијена, карантин, фитосанација и образовање и наука* (Љуштина 2012: 27).

У зависности од обима и интензитета проузроковане посљедице на животну средину, затим предузете дјелатности, својства учиниоца казненог деликта и прописаности одређеног понашања у законима и другим подзаконским актима општег карактера, као и врсте прописаних санкција, разликују се двије врсте еколошких деликата: *прекршаји и кривична дјела*. Подјела еколошких деликата извршена је на основу тежине и сложености појединих облика угрожавања животне средине, тако да еколошка кривична дјела подразумијевају најтеже облике угрожавања, а еколошки прекршаји најблажи санкционисани вид којим се у одређеном мањем обиму и у блажем интензитету загађује и угрожава животна средина. То значи да је извршена инкриминација штетних дејстава по животну средину изазваних разним видовима загађивања и деградације, с тим што се та дејства не испољавају у истом обиму и интензитету, што и представља основ за класификацију еколошких

деликата. Ове врсте деликата су одређене формалним дефиницијама, на основу којих је тешко пронаћи разлику између њих, осим у природи прописа којима су предвиђени, јер се, наиме, кривично дјело може прописати само законом, док прекршаји могу бити прописани не само законом, већ и подзаконским прописима. Познавање теоријских дефиниција кажњивих понашања може олакшати њихово разликовање у пракси.

ЕКОЛОШКИ ПРЕКРШАЈИ

Прекршај као једна врста недозвољеног људског понашања за које државни органи кажњавају, представља јавноправни казнени деликт у чијој правној природи до изражаја долазе мјешовите карактеристике кривичног дјела и противљења наредбама управе. Уопште, прекршајно право представља гранично подручје двије велике гране јавног права: кривичног и управног права. У зависности од правне традиције, прекршаји се сврставају у кривично или управно право и изучавају се у оквиру једне од ових грана (Мрвић-Петровић, Митровић 2006: 3). За разлику од кривичних дјела, до којих је долазило већ са појавом организованих људских заједница, прекршаји су деликти који су се знатно касније развили, тек онда када је друштвено-економски развој наметнуо потребу да се казни за нарочита понашања којима се ремети ред у организованом друштву, а која су ипак лакша него кривична дјела. Одређујући појам прекршаја, правна наука уобичајено упоређује прекршаје са кривичним дјелима, јер се традиционално прекршаји сматрају најлакшом врстом казнених дјела, а због великих тешкоћа у погледу одређивања теоријског појма прекршаја, обично се и за потребе теоријске анализе преузима дефиниција садржана у одговарајућем националном законодавству. У том случају приликом одређивања појма прекршаја могуће је да буду примијењена два приступа, на основу чега разликујемо *формални* и *материјални појам прекршаја*.

Код *формалног одређења* прекршаја два су битна обиљежја сваког понашања које законодавац назива прекршајем: категорија правног прописа у коме се прекршај предвиђа (на примјер закон, подзаконски акти, одлука органа самоуправе и слично) и санкција за прекршај. Оба ова елемента су формалне природе, те отуда појам који се на њима заснива називамо формалним. Овај појам не указује нам на то због чега неко понашање законодавац предвиђа као прекршај, а неко као кривично дјело. Овај недостатак превазилази тзв. *материјална дефиниција прекршаја*, која, поред формалних елемената, садржи и један материјални – указује на разлоге нормирања неког понашања као прекршаја. Тако, на примјер,

материјалном дефиницијом се може предвидјети да су прекршаји друштвено штетна понашања, повреде друштвене дисциплине, јавног поретка и слично. Овај материјални елемент појма прекршаја одређује се у зависности од друштвеног уређења у некој земљи и претежних интереса које је потребно штитити прекршајним нормама. Поред тога, то да ли ће законодавац прихватити материјални или формални појам зависи и од правне традиције, најприје од тога да ли се у датом законодавству прекршаји сматрају само лакшом врстом кривичног дјела или особеним казним управним актима (Мрвић-Петровић, Митровић 2002: 20).

Све тешкоће око правилног одређивања појма прекршаја долазе до изражаја у законској дефиницији појма прекршаја који је прописан у законодавству Републике Српске. Како су у казненом систему укинута привредни преступи, као нарочита категорија казних дјела против привредног и финансијског пословања, прихваћеним појмом прекршаја обједињене су двије врсте прекршаја: *први* (општи), који чине повреду јавног поретка и *други* (специјални прекршаји, тј. некадашњи привредни преступи), који представљају повреду прописа о привредном или финансијском пословању. Стога, Закон о прекршајима Републике Српске (Службени гласник Републике Српске број 63/14) у чл. 1. дефинише да „*прекршаји представљају кршење јавног поретка или прописа о економском и финансијском пословању утврђених законом или другим прописом, за које су одређена обиљежја и за које су прописане санкције*“. Законском дефиницијом је прихваћен формални појам прекршаја, иако се стиче утисак да Закон, говорећи о прекршају као повреди јавног поретка, даје материјално-формалну дефиницију. Садржина Закона о прекршајима има карактер основних начела у овој правној области, па се његова примјена може односити на све прекршаје, с обзиром на то да је наведеним законским прописом нормиран поступак у којем се поводом прекршаја утврђује одговорност учиниоца прекршаја и одређује односно изриче одговарајућа прекршајна санкција.

Најблажу врсту еколошких деликата у казненом законодавству Републике Српске представљају еколошки прекршаји. Они представљају повреде законских прописа из области заштите животне средине које су законом или другим прописом одређене као прекршаји. Овдје се ради о блажем или незнатном угрожавању или повреди животне средине у цијелости или појединих њених сегмената (воде, ваздуха, земљишта, флоре, фауне, хране итд.) која је учињена с умишљајем или с нехатом и за чије су учиниоце прописане прекршајне санкције. Иако се еколошки прекршаји дефинишу као мање друштвено опасна дјела, посљедице могу бити знатне. Чињењем еколошких прекршаја понекад се угрожавају живот и здравље изузетно великог броја људи, а посљедице се често не могу отклонити, или су потребна огромна средства да би се штета

санирала. Управо због тога значај прекршајних инкриминација, у области заштите животне средине, јесте изузетан, из чега проистиче обавеза њиховог спровођења (Љуштина 2012: 137).

Прекршајноправна заштита животне средине у Републици Српској подразумијева примјену, у првом реду, Закона о заштити животне средине Републике Српске (Службени гласник Републике Српске, број 71/2012), који представља основни закон у овој области. Поред овог Закона, прекршаји из ове области су предвиђени и другим законским прописима, с обзиром на то да се законима и другим прописима одређује која конкретна чињења или нечињења представљају прекршаје из области животне средине и какве су казне за њих.

Прекршајне норме нису класификоване, али се по својој природи могу сврстати у више група: прекршаје у области здравстава и заштите здравља, привреде, комуналних дјелатности, прекршаје из области спољнотрговинског пословања, прекршаје против безбједности саобраћаја, прекршаје против јавног реда и мира, царинске прекршаје итд. Њихова инкриминација усмјерена је ка спречавању повреде јавне дисциплине и друштвеног поретка у овим областима. Њиховим прегледом утврђује се да постоји велики број прекршаја којима се штите еколошке вриједности унутар сваке од наведених области (Тодоровић 2006: 582).

ЕКОЛОШКА КРИВИЧНА ДЈЕЛА

Животна средина као објект кривичноправне заштите представља веома сложен појам. Под овај појам потребно је уврстити чување природе и природних богатстава, чистоће ваздуха, воде и земљишта, чување флоре и фауне, заштиту од различитих облика загађивања, штетне буке, вибрација итд. Кривичноправна заштита животне средине представља крајње средство њене заштите у ситуацији када се остали видови правне заштите показују неефикасним и недовољним (Јовашевић 2011: 234).

Појам кривичноправне заштите животне средине подразумијева комплекс етичких, криминолошких, кривичноправних, пенолошких и других садржаја из система кривичноправних наука, функционално обједињених општом криминалном политиком у смислу његове заштите. Кривичноправна заштита животне средине заснована је на тзв. „*биоцентричкој концепцији*“, која животну средину третира као заштићено добро, за разлику од старијих и данас напуштених „*антропоцентричких схватања*“ која су животну средину дефинисала искључиво као тзв. „*човјекову средину*“, сматрајући је само ресурсом у функцији задовољавања људских потреба.

У литератури се поставља питање да ли се животна средина штити ради ње саме, односно да ли је заштита животне средине сама себи циљ? Одговор на ово питање је негативан јер заштитни објект у кривичном праву не може бити физичка ствар, већ одређена апстрактна вриједност. Сходно томе, основни циљ заштите еколошких добара треба да буде заштита права човјека на животну средину (Стојановић, Перић 2002: 220).

Заштита животне средине остварује се кроз систем превентивних и репресивних мјера које успостављају одређене гране законодавства. С тим у вези треба рећи да се кривично право овдје јавља као *ultima ratio*, јер се заштита животне средине примарно реализује кроз друге гране правног система, првенствено кроз управно право (али и кроз грађанско, трговачко, финансијско право итд.). Тако, на примјер, управноправним прописима се одређују технички стандарди и границе дозвољеног загађивања животне средине, утврђују мјере које је неопходно предузети у циљу заштите животне средине, одређују услови под којима одређени управни органи издају одговарајуће дозволе и слично. Поред тога, њима се одређује и значење многих појмова који су битни за разумијевање инкриминација из ове групе кривичних дјела. Међутим, заштита права на здраву животну средину не би се могла ефикасно остварити без примјене кривичноправне репресије, односно без оне заштите коју уживају и остала права човјека и грађанина.

У теорији се могу наћи различити модалитети систематизације кривичних дјела против животне средине који су условљени одабраним критеријумима. У стручној јавности најприхватљивија је унутрашња систематика кривичних дјела против животне средине у четири подгрупе: *општа група кривичних дјела против животне средине, кривична дјела у вези са опасним материјама, кривична дјела против биљног и животињског свијета, и кривична дјела у вези са ловом и риболовом* (Чејовић 2006: 582).

ЗАКЉУЧАК

Еколошки деликти представљају негативну, динамичну појаву, која представља активност једног или више лица у одређеном простору и периоду. Они су активно условљени друштвеним односима и инкриминисани законским прописима, чије непоштовање и кршење повлачи одређене санкције. Еколошки деликти обухватају све видове активности које су усмјерене ка угрожавању животне средине и као такве инкриминисане у правним актима, кроз разне појавне облике.

Скуп еколошких кривичних дјела чини еколошки криминал,

а еколошка кривична дјела и еколошки прекршаји чине еколошке деликте. Еколошки деликти су по много чему специфични у односу на друге врсте делинквентног понашања. Те специфичности се могу сагледати кроз карактер радње извршења, врсте друштвеног добра и вриједности према којој је усмерена радња извршења, обиму, карактеру и интензитету проузроковане посљедице, начину и средству извршења, противправности поступања учиниоца, облику виности, својству учиниоца дјела, те вриједности и висини казне.

ЛИТЕРАТУРА

- Љуштина, А. (2012). *Еколошка безбједност*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Лукић, Р. (2001). *Увод у право*. Београд: ЈП Службени лист СРЈ.
- Јовашевић, Д. (2009). *Систем еколошких деликата – еколошко казнено право*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.
- Љуштина, А. (2010). *Еколошки деликти и полиција*. Београд: Задужбина Андрејевић.
- Мрвић-Петровић, Н., Митровић, Љ. (2006). *Прекршајно право*. Бањалука, Висока школа унутрашњих послова.
- Закон о прекршајима Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, број 63/14.
- Закон о заштити животне средине Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, број 71/2012.
- Јовашевић, Д. (2011). *Еколошки криминалитет у Србији – теорија, законодавство, пракса*. Зборник Екологија и право. Ниш: Правни факултет.
- Стојановић З., Перић О. (2002). *Кривично право – посебни део*. Београд: Службени гласник.
- Чејовић, Б. (2006). *Кривично право – општи и посебни део*. Београд: Досије.

ENVIRONMENTAL OFFENSES

Siniša Grumić*

Abstract: At present, as well as throughout the whole history, safety has been among the basic motives of social activities and people's activities

* Center for Public Safety Banja Luka, Police station Prnjavor – Ministry of Interior of RS; email: sinisagrunic@gmail.com

themselves. The fact is that it presents the basic of human needs and is the guarantee of human survival, welfare, economic stability and free life. The rate changes in human environment and the increase of the demand for natural resources have created new challenges for both individual and entire human safety. According to the ecological criteria a high environment quality means nature in good condition and not degraded by people as well as life in harmony and balance with the environment which concerns not only human but also all the other populations of living creatures. Ecological safety can be disrupted by human activity due to: ignorance, incidents, poor management, bad projections, and due to the causes existing within or beyond state borders. Ecological safety can also be defined as a term connecting environment conditions and general safety conditions. Ecological issues are a wide and complex field implying safety. Ecological delicts present a negative dynamic phenomenon in the form of the activity of one or more people within a certain period and space. In other words, the person endangering safety is the subject causing the endangering phenomenon by their activity or non-activity.

Key words: safety, environment, ecological safety, ecological delicts, the Republic of Srpska.